

İMAM HATİP ORTAOKULU ÖĞRENCİLERİNİN ROL MODEL TERCİHLERİ ÖLÇEĞİ: GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI

Hüseyin ALGUR*
Zeynep KAYA**

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 23 Haziran 2021, **Kabul Tarihi:** 2 Eylül 2021, **Yayın Tarihi:** 30 Eylül 2021, **Atıf:** Algur, Hüseyin ve Kaya, Zeynep. "İmam Hatip Ortaokulu Öğrencilerinin Rol Model Tercihleri Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 21/2 (Eylül 2021): 769-796.

<https://doi.org/10.33415/daad.956389>

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 23 June 2021, **Accepted:** 2 September 2021, **Published:** 30 September 2021, **Cite as:** Algur, Hüseyin and Kaya, Zeynep. "Role Model Preference Scale Of Imam Hatip Secondary School Students: The Study Of Validity And Reliability". *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 21/2 (September 2021): 769-796.

<https://doi.org/10.33415/daad.956389>

Öz

İmam Hatip Ortaokulu Öğrencilerinin Rol Model Tercihleri Ölçeği (İHORMÖ) sosyal öğrenme teorisi temelinde oluşturulmuş bir ölçektir. Bu teoriden hareketle çalışmada İmam Hatip Ortaokulu (İHO) öğrencilerinin sosyal yaşantılarında model alma tercihlerine yön veren unsurlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın temel amacı, İHORMÖ'nün geçerlik ve güvenilirlik analizini yapmaktır. Araştırma Ankara'da yer alan 11 İHO'da öğrenim gören 225'i kadın, 132'si erkek ol-

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı, huseyin.algur@giresun.edu.tr, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-2028-2151>.

** Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı, zeynep.kaya@asbu.edu.tr, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-5565-8171>.

mak üzere 357 öğrenci üzerinde gönüllülük esasına dayalı olarak uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda 3 faktör altında 15 maddenin yer aldığı, açıkladığı varyans toplamda %72,74 olan, geçerlik ve güvenilir testlerinden geçmiş bir ölçek geliştirilmiştir. Ölçeğin alt boyutlarına; “Dışa dönük Kişilik Özellikleri”, “Dini Yaşantı Özellikleri” ve “İçe dönük Kişilik Özellikleri” adları verilmiştir. Açıklayıcı faktör analiziyle ulaşılan yapının model uyumu, doğrulayıcı faktör analizi ile test edilerek onaylanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Öğrenme, Rol Model Alma, Ölçek Geliştirme.

Role Model Preference Scale of Imam Hatip Secondary School Students: The Study of Validity and Reliability

Abstract

Role Model Preferences Scale of Imam Hatip Secondary School Students (IHSS-RMPS) it is a scale based on social learning theory. It aims to determine which features are effective in the modelling preferences of Imam Hatip Secondary School (IHSS) students. The main purpose of the probe is to analyze the validity and reliability of the IHSSRMPS scale. The research was carried out voluntarily on 357 students educating at 11 IHSS in Ankara, 225 female and 132 male. Subsequently of the study, a reliable and valid scale was developed which included 15 items under 3 factors, explaining a total variance of 72.74%. The scale factors were named as Extrovert Personality Traits, Religious Life Traits and Introvert Personality Traits. The model fit of the structure reached by exploratory factor analysis was confirmed by testing with confirmatory factor analysis.

Keywords: Social Learning, Role Modeling, Scale Development.

Giriş

İnsan, dünyaya geldiği ilk günden itibaren sosyal bir çevrede yaşar. Başta ailesi olmak üzere diğer insanlarla etkileşim içerisinde bulunur. Bu sosyal ortamda çocukluğunu geçiren birey; fiziksel, duygusal, ahlak, kişilik ve psiko-sosyal gelişiminde söz, tavır ve davranışlarından etkilenerek kendisine örnek alacağı rol modellere ihtiyaç duyar.¹ Hedefleri, tutumları veya edimleriyle örnek alınarak, özdeşim kurulan ve taklit edilen rol modeller²; çocukluk ve ergenliğin ilk yıllarında anne-baba, aile içindeki büyükler olabilirken çevre etkisinin artmasıyla birlikte arkadaş, öğretmen, televizyon veya medya ünlüleri olabilmektedir.³ Rol model arayışı, “kimlik bulma çağı” olarak da adlandırılan ve genel olarak 11 yaştan itibaren başlatılan ergenlik döneminde daha belirgin hale gelir.⁴ Bu çağda; kim-

¹ Turgay Gündüz, “Gençlik Dönemi Din Eğitimi”, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü (Nobel Yayıncılık, 2010), 85.

² Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2009), 615.

³ Gündüz, “Gençlik Dönemi Din Eğitimi”, 93.

⁴ Ali Ulvi Mehmedoğlu, *Kişilik ve Din* (İstanbul: Dem Yayınları, 2014), 89.

liğini arayan birey, kimlik ve anlam sorularına cevap vermeye çalışırken değişik roller içinde kendini dener. Bu durum, doğrudan özdeşleşme ve taklit mekanizmalarına zemin oluşturmaktadır.⁵ Hayranlıkların yoğun olarak yaşandığı bu çağda gençler; bir sporcu, bir şarkıcıyı, bir yazarı, bir öğretmeni, siyasal bir önderi vb. kendisine örnek olarak seçmekte ve seçtikleri bu kişilere her yönden benzemek istemektedirler. Kimliğini bulma yolunda olan birey, model aldığı her örnekten benliğine bir şey katarak öz kimliğini oluşturma gayreti içerisinde.⁶

Öğrenmenin -özellikle gelişimin ilk evrelerinde- gözlem ve taklit yoluyla gerçekleşmesi, sosyal öğrenme kuramının üzerinde önemle durduğu bir husustur. Kuramın önde gelen temsilcisi Albert Bandura'ya göre birey, -kasıtlı ya da kasıtsız -olarak insanların davranışlarını ve davranışların sonuçlarını gözlemleyerek öğrenir. Sosyal öğrenme olarak adlandırılan bu süreç sonunda birey, sonuçlarını olumlu olarak algıladığı çeşitli davranış ve düşünce kalıplarını taklit eder, modeller.⁷ Ancak modelleme süreci pasif alıcı olarak işleyen değil, bireyin aktif zihinsel performansının bir sonucudur. Bu nedenle kişi gözlemlediği her davranışı taklit etmez. Model olarak seçilen kişi veya davranışın öncelikle kişinin dikkatini çekmesi gerekir. Daha sonra bu gözlemden elde edilen bilgi zihnen depolanır. Bu bilgi, bireyin motor becerileri dâhilinde olmasına bağlı olarak uygun bir fırsat doğduğunda davranış biçiminde ortaya çıkar. Birey, canlı bir modelin davranışını örnek alabileceği gibi sembolik bir model olarak kitaplar, filmler, televizyon programları veya çevrimiçi medyadaki davranışlarını da örnek alabilir. Özellikle gençler, televizyonda gördükleri rol-modellerine bakarak, toplum içinde nasıl davranmaları gerektiğine karar verebilir, dizi filmler ya da sosyal medyada yer alan semboller ve imajlar, gençler tarafından kimliklerini tanımlamak amacıyla kullanılabilir.⁸ Bu bağlamda, Bandura'ya göre ahlaki düşünce ve ahlaki davranış da gözlem ve modellemeden etkilenir.⁹ Bir gözlemci olarak kişi, teorik düzlemde soyut olan din ve ahlak öğretilerini diğer insanların hayatında so-

⁵ Hasan Bacanlı, *Eğitim Psikolojisi* (Ankara: Pegem Akademi, 2013), 129.

⁶ Atalay Yörükoğlu, *Gençlik Çağı* (İstanbul: Özgür Yayınları, 2004), 40.

⁷ Albert Bandura, "Social cognitive theory", *Annals of Child Development. Vol. 6. Six Theories of Child Development*, ed. R. Vasta (Greenwich, CT: JAI Press, 1989), 22-32.

⁸ Nesrin Kula Demir, "Elazığ'da Kurtlar Vadisi Dizisinin Alınlanması", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/2 (2007), 252.

⁹ Razihe Tadayon Nabavi, "Bandura's Social Learning Theory & Social Cognitive Learning Theory", *Theories of Developmental Psychology*, (2012), 1-24.

mut olarak gözlemlene ve örnek alma imkânına kavuşur. Böylece bu öğretileri kendi hayatını yönlendiren çeşitli ilke ve standartlara dönüştürerek gördüğü, okuduğu veya duyduğu şeylerin ötesine geçen yeni davranış örnekleri oluşturmak için kullanabilir.¹⁰

Birey başta aile olmak üzere, hayatı boyunca farklı modellerle etkileşim içinde olmakta ve bu modeller bireyin dini ve ahlaki gelişimini yönlendirmektedir. Çocukluktan itibaren, dini ilke ve kuralları öğrenmesinde başkalarını taklit etme önemli bir yer tutmaktadır.¹¹ Bu dönemde çocuklar; zihinsel, sosyal ve duygusal gelişim bakımından taklit etmeye çok elverişli bir aşamada bulunmakta ve anne-babasını, öğretmenini, diğer yetişkinleri taklit ettiği gibi beraber olduğu çocukların da tavır ve davranışlarından etkilenmektedirler.¹² Benzer şekilde dini pratikler ve ahlaki ilkeler de genellikle taklit, özdeşleşme ve model alma yoluyla öğrenilerek benimsenir. Özellikle okul döneminde çocuk, çevresinin genişlemesiyle kendini kuşatan dini norm ve kuralları, gelenekleri, tutum ve davranışları bilinçli olarak tercih ettiği kişilerden model almaktadır. Bu şekilde bilinçli olarak anne-baba ya da yetişkinlerin örnek alınması, dini ve ahlaki pratiklerin/değerlerin şekillenmesinde doğrudan öğretimden daha etkili olmaktadır.¹³ Özellikle kim olması ve kime benzemesi gerektiğine dair sorular sorduğu ergenlik devresinde genç, aynı zamanda kime bağlanıp inanacağı ve neye değer vereceği konusunda da arayış içindedir. Bu nedenle, etrafında “kendisi gibi olmak” istediği modeller aramaktadır.¹⁴ Bu durum, şahsiyet ve kimlik inşasında örnek alınan modellerin ne denli kritik role sahip olduğunu sarıh bir şekilde ortaya koymaktadır.

Rol model alma yoluyla öğrenme, gerek kişilik gerekse ahlaki değerler ve dini yaşantı üzerindeki etkileri dolayısıyla pek çok araştırmaya konu olmuştur. Literatürde, çocukların ve gençlerin ailede, okulda, sosyal çevrelerinde gözlem yoluyla model aldıkları; eğitim müfredatı ve kitle iletişim araçları dolayısıyla etkisinde kaldıkları

¹⁰ Albert Bandura, *Social Learning Theory* (New York City: General Learning Press, 1971); Albert Bandura, “On the psychosocial impact and mechanisms of spiritual modeling”, *The International Journal for the Psychology of Religion* 13/3 (2003), 169.

¹¹ İbrahim Ethem Başaran, *Eğitim Psikolojisi* (Ankara: Gül Yayınevi, 1996), 194.

¹² İsmail Sağlam, “Okulöncesi Eğitimde Taklit Etkinlikleri ve Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (2000), 558.

¹³ M. Akif Kılavuz, “Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi”, *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli (İstanbul: Dem Yayınları, 2006), 252-256.

¹⁴ M. Akif Kılavuz, “Anne Baba Örnek Davranışlarının Çocukların ve Ergenlerin Dinî Kişiliğinin Oluşumuna Etkileri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/2 (2005), 42.

içeriklerin onların rol model tercihlerine nasıl etki ettiği üzerine odaklanmış çalışmalar mevcuttur.¹⁵ Örneğin; Faiz ve Avcı 2019 yılında yayımladıkları çalışmalarında, son sınıf haricindeki ortaokul öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan değerleri, yine programda kendilerine yer verilen tarihi kahramanlarla ilişkilendirme düzeylerini ve bu kahramanların rol model olarak sunulmasına dair öğrencilerin algılarını tespit etmek amacıyla bir çalışma yürütmüştür. Örneklem sayısının 74 olduğu bu çalışmada, veri elde etmek üzere örnek değer ve tarihi kahraman ilişkilendirmesi şeklinde düzenlenen anket kullanılmıştır. Çalışma neticesinde, 5., 6. ve 7.sınıf öğrencilerinin değerler ile en fazla Hz. Muhammed (s.a.v.) ile Mustafa Kemal Atatürk'ü ilişkilendirdikleri görülmüştür.¹⁶ Benzer şekilde Karakuş ve Çoksever 2019 yılında yayımladıkları çalışmalarında; Türkçe ve Sosyal Bilgiler gibi derslerin kitaplarında yer alan kadın kahramanların, ortaokul öğrencilerine hangi değerler açısından örneklik teşkil edebileceğini araştırmışlardır. Nitel bir araştırma olan çalışmada; doküman analizi yöntemiyle ilgili kitaplarda kendilerine yer verilen kahramanlar ve bu kahramanların hangi özellikleri ile öğrencilere rol model olacakları tespit edilmeye çalışılmış, kitaplarda bahsi geçen kadın kahramanların vatanseverlik, liderlik, saygı, sevgi, eşitlik, duyarlılık, çalışkanlık, yardımseverlik, iyilik yapma gibi değerlerle ilişkilendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.¹⁷ Kesgin ve arkadaşları ise, ortaokul 8. Sınıf öğrencilerinde (23 öğrenci) özdeşim kurma üzerine odaklandıkları çalışmalarında nitel araştırma yöntemlerinden eylem araştırması desenini kullanmışlar ve araştırma verilerini görüşme, doküman analizi ve araştırmacının katılımcı gözlemleriyle elde etmişlerdir. Araştırma sonucunda çocukların yaşadıkları sorunlar karşısında sergiledikleri barışçıl olmayan çözümlerin, Hz. Muhammed'in (sav) şahsiyeti bağlamında değerlendirildiğinde barışçıl çözümlere dönüştüğü tespit edilmiştir.¹⁸ Popüler kültür bağlamında öğrencilerin You-Tuber'ları rol model almalarını araştırma konusu yapan Ergen, özel bir ortaokulda son sınıf dışındaki sınıf düzeyinde öğrenim gören 24

¹⁵ Literatürde model alma ve özdeşleşme kavramlarının birbirinin yerine kullanıldığının gözlemlenmesi dolayısıyla burada özdeşim kurmaya dair araştırmalara da yer verilmiştir.

¹⁶ Melike Faiz - Emine Karasu Avcı, "Tarihi Kahramanların Değerler Eğitiminde Rol Model Olarak Kullanılmasına İlişkin Ortaokul Öğrencilerinin Algıları", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 16/1 (2019), 694-724.

¹⁷ Neslihan Karakuş - Pınar Çoksever, "Değerler Eğitiminde Rol Model Olarak Kadın Kahramanlar", *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi* 10/20 (2019), 46-62.

¹⁸ Sevgi Keskin Coşkun vd., "Değer Eğitiminde Özdeşim Kurma: Hz. Muhammed (sav) Örneği", *Değerler Eğitimi Dergisi* 17/37 (2019), 175-218.

öğrenci ile nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniğini kullanmıştır. Araştırma sonucunda görüşmeye katılan çocukların büyük bir kısmının interneti, sosyal medyayı ve özelde YouTube’u eğlenmek ve bilgi edinmek amacıyla yoğun bir şekilde kullandıkları ve YouTuberları bilinmek, popüler olmak ve herkes tarafından sevilme arzusuyla kendilerine örnek aldıkları bulunmuştur.¹⁹ Konuyla ilgili bir başka çalışma; çocuk-ergen (11-14 yaş arası) tüketicilerin alışveriş davranışlarında, rol model etkisini ortaya çıkarmaya çalışan Türkmen’e aittir. 2014’te yayımlanan araştırma ortaokul öğrencileri üzerinde gerçekleştirilmiş, veri toplama aracı olarak içerisinde alışverişte medya ve ebeveyn etkisini ölçen bir ölçeğin de bulunduğu anket kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, ilk dönem çocuk-ergenlerin alışveriş davranışlarında rol model etkisinin; cinsiyet, yaş, gelir, okul türü ve öğrenim gördüğü sınıf düzeyine bağlı olarak arkadaş etkisi, ünlü kişi etkisi, çocuk etkisi, aile etkisi olmak üzere dört farklı boyutta toplandığı ortaya çıkmıştır.²⁰ Bir diğer çalışma Taşkın’a aittir. Taşkın’ın, DKAB öğretmenlerinin öğrenciler tarafından, dini ve ahlaki olarak model alma oranlarını ve DKAB öğretmeninden hangi dini ve ahlaki davranışları model aldıklarını ortaya çıkarmayı amaçladığı araştırmasında veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen “DKAB Öğretmenlerini Dini ve Ahlaki Olarak Model Alma Anketi”, ve “Dini ve Ahlaki Davranışları Gözlemleme Ölçeği” ile toplanmıştır. Ölçek, 40 maddelik 3 alt boyutlu likert tipi bir ölçektir. 2018’de tamamlanan çalışmanın örneklemini ise lise ile ortaokul 7 ve 8. sınıf öğrencilerinden toplam 1140 bireyden oluşmuştur. Araştırmada, öğrencilerin DKAB öğretmeninden en çok namaz, oruç ve Kur’an okuma gibi dini davranışları ve DKAB öğretmeninin inancını model aldığı sonucuna ulaşılmıştır.²¹ Yine aynı yazar, ortaokul ve liselerde öğrenim gören 36 öğrenci ile görüşme yapmış; 2018 yılında yayımlanan makalesinde öğrencilerin, ideal DKAB öğretmeninde daha çok ahlaki ve kişisel özellikleri önemsettikleri sonucuna varmıştır.²²

¹⁹ Yunus Ergen, “Popüler Kültürün Popüler Rol Modelleri YouTuberlar: İlköğretim Çağındaki Özel Okul Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma”, *İnsan ve Toplum* 9/1 (2019), 117-154.

²⁰ Merve Türkmen, *İlk Dönem Çocuk Ergenlerin (11-14 yaş arası) Alışveriş Davranışlarında Rol Model Etkisinin İncelenmesi* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014).

²¹ Osman Taşkın, *Ortaokul ve Lise Öğrencilerine Göre Din Kültürü Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Rol Modelliği* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018).

²² Osman Taşkın, “Gençlere Göre İdeal Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/4 (2018), 2551-2568.

Rol model alma durumuna dair araştırmalara okul öncesi, ilköğretim ve lise dönemlerinde de rastlanmaktadır. Örneğin Oruç ve arkadaşları 2011 yılında okulöncesi dönemde çizgi film kahramanlarının rol model alınmasına dair bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırma verisi, 5 ve 6 yaşlarındaki 66 öğrenci ile görüşme yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Sonuç olarak, çocukların kendi cinsiyetleriyle uyumlu kahramanları daha üst düzeyde benimseyerek bunlara olumlu anlamlar yükledikleri gözlemlenmiştir.²³ Altıntaş, 2016 yılında yayımladığı araştırmasında 9-11 yaş aralığındaki çocukların seyrettikleri çizgi film ve animasyonlarda en çok sevdiği kahramanları ve rol-model alma durumlarını incelemiştir. Çalışma; nitel bir araştırma olarak ve özel bir okulda 4. ve 5. sınıfta okuyan 30 öğrenci ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda 9-11 yaş aralığındaki kız ve erkek çocukların; aile yapılarının, cinsiyetlerinin, sosyo-ekonomik durumlarının çizgi film izleme kriterlerine, edindikleri değerlere ve rol-model aldıkları kahramanlara etki ettiği bulgusuna ulaşılmıştır.²⁴ Lise gençliği üzerinde yapılan araştırmalarda öğrencilerin rol model tercihlerini ortaya koymaya çalışan dikkat çekici bir araştırma, Karaboğa'ya aittir. Karaboğa, lise öğrencilerinin çeşitli kurum ve alanlardan kimleri ne düzeyde rol model olarak tercih ettiğini tespit etmeyi amaçladığı araştırmasını, nicel araştırma yöntemlerinden anket formu ile gerçekleştirmiş; araştırmaya 700 lise öğrencisi katılmıştır. Medya ünlülerinin, lise öğrencilerinin rol model tercihlerine etkilerinin yüksek düzeyde; aile bireyleri, tarihi karakterler, profesyonel meslek grubundaki kişiler, bilim insanları, öğretmenler, edebi karakter ve yazarların etkilerinin düşük düzeyde olduğu, araştırma neticesinde tespit edilmiştir.²⁵ Lise öğrencileri üzerindeki araştırmalarda özellikle dizi ve filmlerin model almaya etkisinin sıklıkla incelendiği görülmektedir. Örneğin; Öztürk ve Taluk 2011 yılında yayımlanan çalışmalarında 466 lise öğrencisi üzerinde, televizyon dizilerinin ortaöğretim öğrencileri üzerinde ne kadar etkili olduğunu, uyguladığı anket ile belirlemeye çalışmışlardır.²⁶ Türk

²³ Cemil Oruç vd., "Okulöncesi Dönem Çocuğunun Kişilik Gelişiminde Rol Modellik ve Çizgi Filmler", *Ekev Akademi Dergisi* 15/48 (2011), 303-319.

²⁴ İrem Namlı Altıntaş, "9-11 yaş Arası Öğrencilerin Çizgi Film ve Animasyonlardan Edindikleri Değerler ve Rol Model Alma Durumları", *Route Educational and Social Science Journal* 3/2 (2016), 316-335.

²⁵ M. Tahir Karaboğa, "Lise Öğrencilerinin Rol Model Tercihlerine İlişkin Bir Çalışma", *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 15/2 (2019), 363-391.

²⁶ Emine Öztürk - Abdülcelal Taluk, "Orta Öğretim Öğrencilerinin Yeni Rol Modelleri Olarak Dizi Karakterleri", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 21 (2011), 177-202.

ise, lise öğrencilerinin rol model alma davranışı üzerinde popüler dizi filmlerin etki düzeyini incelemiş; nitel bir çalışma olan ve 2020 yılında yayımlanan araştırmasında verileri 30 öğrenci üzerinden, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplamıştır. Araştırma sonunda, dizi filmlerde rol model alınan karakterlerin; kıyafet, konuşma, saç tasarımı vb. özelliklerinin örnek alınarak onlarla özdeşim kurulduğu gözlemlenmiştir.²⁷ Erjem ve Çağlayandereli²⁸ ve Üstündağ²⁹ da benzer çalışmalar ortaya koymuşlardır.

Literatürde yapılan çalışmalarda ortaokul öğrencilerinin rol model tercihlerinin nicel ve nitel yöntemler ve farklı veri toplama araçları ile tespit edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Çalışmalarda kullanılan veri toplama araçlarının güvenilirlik ve geçerlik testleri yapılmamış anketlerden oluşması, elde edilen verilerle yapılacak analizlerin betimsel istatistik düzeyinde kalmasına sebep olmaktadır.³⁰ Nitel araştırmalarda ise derinlemesine veri elde etme imkânı olsa da katılımcı sayısı sınırlılığı, sonuçların kapsamını daraltmaktadır. Nicel araştırmalarda ölçek kullanmak, bireye yöneltilen soruların sadece ölçülmesi amaçlanan özelliği uyarmasını ve bu uyarıcılara uygun tepkilerin oluşmasını temin etmeyi ifade eder.³¹ Ölçek geliştirme sürecinde oluşan yapı kullanılarak aralarında t testi ve Anova'nın da olduğu parametrik ya da Mann Whitney U Testi gibi non-parametrik analizler yapılabilir.³² Bu nedenle İHO öğrencilerinin rol model tercihleri araştırılırken ölçek kullanımının tercih edilmesinin, daha nitelikli verilere ulaşılması için önemli imkânlar sunacağı düşünülmektedir.

Odaklandığı konular bakımından literatür incelendiğinde, ilgili çalışmalardan hiç birisinin, doğrudan ortaokul öğrencilerinin rol model tercihlerinin hangi kişileri kapsadığı ve model almada bu

²⁷ Nuri Türk, *Popüler Dizi Filmlerin Lise Öğrencilerinin Rol -Model Alma Davranışı Üzerine Etkisi: Onun Gibi Olsam* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020).

²⁸ Yaşar Erjem - Mustafa Çağlayandereli, "Televizyon ve Gençlik: Yerli Dizilerin Gençlerin Model Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 30/1 (2006), 15-30.

²⁹ Alev Üstündağ, "Gençlerin Model Aldıkları Televizyon Karakterleri", *Akademik İncelemeler Dergisi* 14/1 (2019), 27-50.

³⁰ Burke Johnson - Larry Christensen, *Educational Research Quantitative, Qualitative and Mixed Approaches* (California: Sage Publication, 2014), 670.

³¹ Adnan Erkuş, *Psikolojide Ölçme ve Ölçek Geliştirme-I Temel Kavramlar ve İşlemler* (Ankara: Pegem Akademi, 2014), 15.

³² Şener Büyükoztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (Ankara: Pegem Akademi, 2008); Türker Baş, *Anket Nasıl Hazırlanır? Nasıl Uygulanır? Nasıl Değerlendirilir?* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013), 113-126.

kişilerin hangi özelliklerinin etkili olduğunu ortaya çıkarmayı amaçlamadığı görülmektedir. Bu çalışmaya en yakın iki çalışma olarak görülebilecek Ergen ve Taşkın'ın çalışmalarının her ikisinde de özel olarak bir model kategorisi belirlenmiş ve araştırma bunun üzerinden kurgulanmıştır. Ayrıca araştırmalarda rol model tercihi için geliştirilen bir ölçek bulunmadığı gibi İHO öğrencilerine odaklanan bir çalışmaya da rastlanmamıştır. Bilindiği gibi İHO'lar, ortaokul dersleriyle birlikte diğer ortaokullarda seçmeli olan temel İslâmî bilgileri içeren derslerin zorunlu olarak okutulduğu eğitim kurumlarıdır. Öğretim süresi 4 yıl olan bu okullarda diğer ortaokullarda bulunan derslerin yanında, Kur'an-ı Kerim, Temel Dini Bilgiler, Arapça ve Peygamberimizin Hayatı dersleri de zorunlu olarak okutulmaktadır.³³ Dolayısıyla bu okul türünde öğrenim gören öğrencilerin, rol model tercihlerinin ve bu tercihlere etki eden faktörlerin ortaya çıkarılmasını sağlayacak bir ölçme aracının geliştirilmesinin literatüre katkı; konu üzerinde çalışacak araştırmacılara da kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Örneklem

İmam Hatip Ortaokulu (İHO) öğrencilerinin rol model tercihleri ölçeğinin güvenilirlik ve geçerlik analizlerinin yapılması için çalışmanın hedef kitlesini temsil eden Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı farklı ilçelerdeki 11 İHO'da (Ahmet Yesevi İHO, Alâeddin Özdenören İHO, Altındağ Şehit Yusuf Elitaş İHO, Beştepe Şehitleri İHO, Cahit Zarifoğlu İHO, Hacı Bayram İHO, Keçiören Yavuz Sultan Selim İHO, Mamak Şehit Mekan Şahin İHO, Medine İHO, Mehmet Akif Ersoy İHO, Sincan Şehit Zafer Er İHO) öğrenim gören öğrenciler çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Bu okulların örneklem olarak belirlenmesinde Ankara'nın büyükşehir olmasından dolayı sosyo-kültürel açıdan maksimum çeşitliliğe ulaşılacağı beklentisi etkili olmuştur. Araştırma öncesinde Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğünden 04.05.2021 tarih ve E-14588481-605.99-24989693 sayılı yazıyla izin alınmış, öğrencilerin araştırmaya katılımları velilerin izinleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada yapılan analizler için gerekli örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde KMO sonuçları fikir verici olmaktadır. Diğer taraftan literatürde örneklem büyüklüğünün madde sayısının 5

³³ Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, *Yeni Dönem Kitapçık*, 2021.

katından fazla olması gerektiği görüşü de dikkate alınmıştır.³⁴ Ölçeğin taslak metninde yer alan (52 madde) madde sayısı göz önünde bulundurularak çalışma grubu 400 öğrenciden oluşturulmuştur. Madde analizleri sonrasında 357 katılımcının cevapları geçerli olarak değerlendirilmiştir.

Pandemi şartları sebebiyle internet üzerinden gerçekleştirilen araştırmada, katılımcıların cinsiyete göre dağılımı %63'ü kadın (n=225), %37'si de (n=132) erkek olarak gerçekleşmiştir. Örneklemenin %29,1'i 5. Sınıf (n=104), %25,8'i 6.sınıf (n=92), %26,1'i 7.sınıf (n=93) ve %19'u da 8. Sınıf (n=68) öğrencisidir. Çalışma grubundaki katılımcılardan 305'i (%85,4) İmam Hatip Ortaokulu, 22'si (%6,2) Proje İmam Hatip Ortaokulu, 18'i (%5) Hafızlık Eğitimi Veren Proje İmam Hatip Ortaokulu ve 12'si de (%3,4) Dil Eğitimi Veren İmam Hatip Ortaokulu'nda öğrenim gördüklerini ifade etmiştir.

Verilerin Analizi ve İşlemi

IHO öğrencilerinin rol model tercihlerini betimlemek amacıyla geliştirilen İHORMÖ'nün geliştirilme süreci; sırasıyla ilgili alanyazının incelenmesi, madde havuzunun belirlenmesi, belirlenen maddelerin uzman görüşüne sunulması, taslak ölçek maddelerinin oluşturulması, gerekli izin ve onayların alınması, uygulamanın yapılması ve elde edilen veri setinin güvenilirlik ve geçerlik analizine tabi tutulması şeklinde tamamlanmıştır.³⁵ Uygulama öncesinde başta din eğitimi olmak üzere farklı alanlarda çalışmaları olan uzmanların görüşlerinden de faydalanılarak 51 tutum maddesi hazırlanmıştır. Ölçek formu 1'den 5'e doğru puanlanan beşli likert esas alınarak geliştirilmiştir. Taslak veri toplama aracı hazırlandıktan sonra Giresun Üniversitesi'nin ilgili kurulunun 12.04.2021 tarih ve E-50288587-050.01.04-17651 sayılı etik kurul izni; devamında ise uygulama yapılan İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden 04.05.2021 tarih ve E-14588481-605.99-24989693 sayılı yazıyla izin alınmıştır. Gerekli izinlerin tamamlanmasının ardından araştırma linki ilgili okul yönetimlerine iletilerek öğrencilere ulaştırılması sağlanmıştır.

³⁴ Barbara G. Tabachnick - Linda S. Fidell, *Using Multivariate Statistics* (New York: Pearson Education, 2013), 618; İsmail Seçer, *Psikolojik Test Geliştirme ve uyarlama Süreci Spss ve Lisrel Uygulamaları* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2015), 59.

³⁵ Seçer, *Psikolojik Test Geliştirme*, 47-48.

Araştırma kapsamında pandemi şartlarından dolayı -internet üzerinden uygulama yapıldığı için olası hatalara anında müdahale imkânının olmasından da cesaret alınarak- ön uygulama yapılmamıştır. Zira ön uygulamanın yüz yüze yapılması önerilmektedir. Bununla birlikte katılımcılar, ilgili testi cevapladıkça sistem üzerinden veri seti incelenerek takip edilmiştir. Diğer taraftan ön uygulama testindeki olası eksiklerin giderilmesi, zaman ve imkânların ekonomik kullanılmasına ortam hazırlamasıyla ön plana çıkmaktadır.³⁶ Çalışmada alınan tedbirlerle söz konusu ortamın temini için uğraş verilmiştir.

İnternet aracılığıyla elde edilen veriler, önce gerekli kodlama ve çözümlenmeler yapılarak SPSS programına yüklenmiş, ardından öncelikle güvenilirlik testleri sonrasında geçerlik analizleri yapılmıştır. Güvenirlik analizinde Cronbach Alfa ve iki yarı güvenilirlik yöntemi kullanılmıştır. SPSS programı ile yapılan güvenilirlik analizleri sonrasında, 16 madde yeterli güvenilirliği olmadığı için ölçekten çıkartılmıştır. Kapsam geçerliğini sağlamak üzere literatür taraması ve uzman görüşünden yararlanılmıştır. SPSS programı ile açımlayıcı faktör analizi (AFA) yapılarak ölçeğin yapı geçerliği test edilmiştir. Bu analiz sonucu oluşan yapının model uyumunu incelemek üzere AMOS programı kullanılarak birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanmıştır. Yürütülen tüm bu işlemler sonucunda 3 alt faktör ve 15 maddeden müteşekkil İHORMÖ ölçeği geliştirilmiştir. Belirtilen her bir aşamadaki analizler aşağıda ayrıntılı olarak ifade edilmiştir.

Bulgu ve Yorum

Geçerlik Analizi

Bir testin ölçmesi istenilen özelliği hangi düzeyde ölçebildiği “geçerlik” ile ilgilidir. Dolayısıyla ölçmek istediği özelliği doğru ve diğer özelliklerle karıştırmadan ölçen test, geçerli bir testtir. Bir ölçeğin geçerli olması için aynı zamanda güvenilirlik düzeyinin de yüksek olması gerekir.³⁷ Bu sebeple de geçerlik analizi öncesinde

³⁶ Erkuş, *Ölçme ve Ölçek Geliştirme*, 56.

³⁷ Şener Büyüköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Pegem Akademi, 2016), 116; Keith F. Punch, *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, çev. Dursun Bayrak vd. (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014), 97; John W. Creswell - Vicki L. Plano Clark, *Karma Yöntem Araştırmaları Tasarımı ve Yürütülmesi*, çev. Yüksel Dede - Selçuk Beşir Demir (Ankara: Anı Yayıncılık, 2015), 224-226.

güvenirlilik analizi yapılmış, güvenilirliği olmayan maddeler ölçekten çıkarıldıktan sonra geçerlik analizine geçilmiştir.

Kapsam geçerliği, testteki maddelerin ölçülmek istenen özelliği temsil etme durumunu ifade etmektedir. İlgili alanda çalışmaları olan uzmanların görüşünü almak, bu tür geçerlik düzeyinin artmasına katkı sağlar.³⁸ Araştırmada İHORMÖ'nün kapsam geçerliği için hazırlanan taslak maddeler, din eğitimi ve din psikolojisi alanında çalışmaları olan uzmanların görüşüne sunulmuş, dönüş yapan üç uzmanın önerileri kapsamında gözden geçirilerek taslak form oluşturulmuştur.

Yapı Geçerliği

Yapı geçerliği, ölçme aracının dolaylı yoldan ölçtüğü özelliği ölçme derecesini ifade eden bir niteliklerdir. Genelde eğitim, özelde din eğitimi çalışmalarında yapılan ölçmeler de niteliği itibarıyla dolaylı ölçme kategorisine girmektedir. Ölçeğin geliştirilme amacına hangi düzeyde hizmet ettiğinin tespit edilmesi, yapı geçerliği hakkında bilgi verir.³⁹

780 | db

Açımlayıcı Faktör Analizi

Araştırmada ölçeğin yapı geçerliğini incelemek amacıyla açımlayıcı faktör analizi (AFA) yapılmıştır. SPSS programı ile yapılan AFA işlemi sürecinde birbirleriyle ilişkisi olan maddelerin bir faktör altında yığılma durumuna bakılır.⁴⁰ AFA yapılırken bir yandan “boyut indirgemek” diğer yandan “değişkenler arasındaki ilişki yapılarını sınıflandırmak” hedeflenmiştir.⁴¹ AFA aşamasında öncelikle veri setinin analiz için uygunluğuna “Barlett’s Test” ve “Kaiser-Meyer-Olkin” (KMO) testi ile bakılmıştır. Tablo 1’de görüldüğü gibi veri setinin KMO değerinin “,95” olması ve Bartlett’s Test değerinin istatistiksel açıdan anlamlı olması (sig=,000<0,05) faktör analizi için uygun olma durumuna işaret etmektedir.⁴²

³⁸ Robert F. DeVellis, *Scale Development: Theory and Applications* (California: Sage Publications, 2016), 86-87; Reha Alpar, *Spor, Sağlık ve Eğitim Bilimlerinden Örneklerle Uygulamalı İstatistik ve Geçerlik-Güvenirlilik* (Ankara: Detay Yayınları, 2010), 319.

³⁹ Alpar, *Uygulamalı İstatistik*, 329; Büyüköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 119.

⁴⁰ Johnson - Christensen, *Educational Research*, 236; Baş, *Anket Nasıl Hazırlanır?*, 153-156.

⁴¹ Alpar, *Uygulamalı İstatistik*, 269.

⁴² Şerif Kalaycı, *Spss Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* (Ankara: Asil Yayın, 2014), 322; Reha Alpar, *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler* (Ankara: Detay Yayınları, 2013), 291-294.

Tablo 1: İHORMÖ Faktör Analiz Uygunluk Testi

KMO		,953
Bartlett Testi	Approx. Chi-Square	3025,208
	df	105
	Sig.	,000

Ölçek verisinin geçerlik analizine uygun olduğuna karar verildikten sonra faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizinde çoğunlukla tercih edilen “temel bileşenler yöntemi” (principal component) kullanılmıştır.⁴³ İHORMÖ’de kaç faktör olacağına karar verirken “1,00”in üzerinde özdeğeri olan faktörler dikkate alınmış ve “scree plot” eğim grafiği incelenmiştir.⁴⁴ Oluşan dört faktörlü yapının maddeleri analiz edilmiştir. Bir maddenin birden fazla faktör altında “1,00” ve üzeri yük alması durumunda ilgili madde “binişik” olarak değerlendirilmiş ve 35 maddeden 6’sı yapıdan çıkarılmıştır.

db | 781

Faktör analiz sürecinde maddelerin dağılımlarının daha net bir görünüme ulaşması için rotasyon işlemi yapılır. İHORMÖ’nün geçerlik analizinde faktör yapılarının daha net gözlenmesi adına “eğik döndürme (oblique)” türünde “Direct oblimin” alt boyut rotasyonu yapılmıştır. Literatürde “,30”un üzerinde yükleri olan maddelerden müteşekkil faktör yapılarında eğik, altındaki yapılarda dik döndürme yapılması gerektiğine dair bilgiler yer almaktadır. Veri setindeki madde yükleri 0,30 üzerinde olduğu için rotasyon türü belirlemede bu durum da dikkate alınmıştır.⁴⁵

Dört faktör ve 29 maddeden oluşan yapı DFA’ya tabi tutulmuş, bu işlem sonucunda 3 faktör ve 15 maddeden oluşan İHORMÖ geliştirilmiştir. DFA sonucu oluşan nihai ölçek faktör dağılımları Tablo 2’deki gibidir. Tabloda görüldüğü gibi 1. Faktör, “Dışa dönük Kişilik Özellikleri” şeklinde isimlendirilmiştir. Bu faktörde yükleri, 0,90 ile

⁴³ Alpar, *Uygulamalı İstatistik*, 388.

⁴⁴ Kalaycı, *İstatistik Teknikleri*, 321-322; Alpar, *Uygulamalı İstatistik*, 388. Her ne kadar AFA ile ölçek dört faktör altında toplansa da sonrasında yapılan DFA sürecinde bazı maddelerin model uyumunu bozduğu için ölçekten çıkarılmıştır. Bu işlem sonucunda kalan maddelerin faktör dağılımında literatürde yer alan bilgiler de esas alınarak veri seti üç faktöre zorlanmış, özdeğeri 1’in altında olan bir faktör (ahlaki nitelikler) daha ölçeğe dâhil edilmiştir. Bk. Tablo 2.

⁴⁵ DeVellis, *Scale Development*, 171-172; Kalaycı, *İstatistik Teknikleri*, 322-323; Alpar, *İstatistiksel Yöntemler*, 301-302.

0,57 arasında değişen 6 madde toplanmıştır. Faktör, ölçeğin %59,96'sını açıklamaktadır. Bu faktörün öz değeri 8,99 iken iç tutarlılık katsayısı (α değeri) 0,925'tir. 2. Faktör, "Dini Yaşantı Özellikleri" olarak isimlendirilmiştir. Bu faktörde yükleri, 0,83 ile 0,74 arasında değişen 4 madde toplanmıştır. Faktör, ölçeğin %8,99'unu açıklamaktadır. Bu faktörün öz değeri 1,13 olmuştur. İç tutarlılık katsayısı ise (α değeri) 0,884'tür. 3. Faktör, "İçe dönük Kişilik Özellikleri" olarak isimlendirilmiştir. Bu faktörde yükleri, 0,82 ile 0,58 arasında değişen 5 madde toplanmıştır. Faktör, ölçeğin %5,22'sini temsil etmektedir. Bu faktörün öz değeri 0,78, α değeri ise 0,878 olarak gözlenmiştir.

Tablo 2: Ölçeğin Faktör Dağılımı

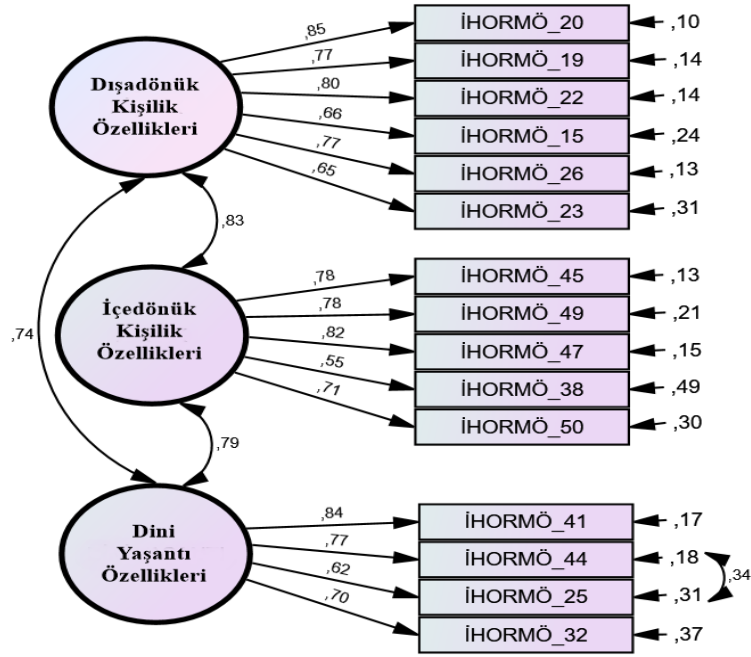
MADDELER	Pattern Matrix		
	Faktörler		
	Dışa dönük Kişilik Özellikleri	Dini Yaşantı Özellikleri	İçe dönük Kişilik Özellikleri
İHORMÖ 20	,902		
İHORMÖ 19	,863		
İHORMÖ 15	,844		
İHORMÖ 22	,727		
İHORMÖ 26	,669		
İHORMÖ 23	,574		
İHORMÖ 44		,825	
İHORMÖ 32		,812	
İHORMÖ 25		,799	
İHORMÖ 41		,739	
İHORMÖ 50			,815
İHORMÖ 38			,759
İHORMÖ 47			,703
İHORMÖ 49			,672
İHORMÖ 45			,580
Varyans	%59,96	%7,56	%5,22
Öz Değer	8,99	1,13	0,78
İç Tutarlık	$\alpha = 0,925$	$\alpha = 0,884$	$\alpha = 0,878$
Toplam Varyans: %72,74			

Faktör analiz verileri değerlendirilirken bakılması gereken özelliklerden biri de madde yük değerleridir. Bu değerlerin “0,30-0,40” arasında olması “kabul edilebilir”, “0,50 ve üzeri” olması “uygulama anlamlılığı olan”, “0,70 ve üstü” ise “yapıyı iyi açıklayan” yük tanımlanmasına ölçüt olarak düşünülür.⁴⁶ Bu kapsamda Tablo 2 incelendiğinde faktör yüklerinin oldukça yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. 4 madde uygulama anlamlılığı olan, kalan 11 madde ise yapıyı iyi açıklayan madde olarak gözlenmiştir.

Doğrulayıcı Faktör Analizi

AFA ile elde edilen örtük yapının model uyumunu tespit etmenin yöntemlerinden biri de Doğrulayıcı Faktör Analizi’dir (DFA).⁴⁷

Şekil 1: Ölçeğin DFA Sonuçları

Chi-square=251,89 df=86 P-value=0,00 RMSEA=0,074

⁴⁶ Alpar, *Uygulamalı İstatistik*, 392.

⁴⁷ DeVellis, *Scale Development*, 184; Seçer, *Psikolojik Test Geliştirme*, 90.

Araştırmada İHORMÖ ölçeğinin yapı geçerliği sonucunda ulaşılan ve dört alt boyuttan müteşekkil yapısının model uyumu “birinci düzey DFA”* ile incelenmiştir. Söz konusu analizde AMOS programı kullanılmıştır. Veri setinin model fit değerleri esas alınarak maddeler analiz edilmiş, model uyumunu bozan 14 madde ölçekten çıkarılmış, böylece 15 madde ve 3 faktörden oluşan İHORMÖ geliştirilmiştir.⁴⁸ Yapılan DFA analiz sonuçları Şekil 1’de gösterilmiştir. Modelin uyumuna dair yorumlar ise Tablo 3’te verilmiştir.

DFA sonuçlarının yer aldığı Şekil 1’de görüldüğü üzere üç alt boyutta toplam 15 maddenin toplandığı ölçeğin, uyum indekslerinin anlamlı olduğu görülmektedir ($\chi^2=251,89$, $sd=86$, $p=.00$, $\chi^2/sd=2,93$). Madde faktör yük değerleri “,55” ile “,85” arasında gözlenmiştir. Madde faktör yük değerlerinin “,30” üzerinde olması DFA sonuçları açısından istenen bir durumdur.⁴⁹ DFA analiz sürecinde ayrıca veri setinin modifikasyon indeksleri de incelenmiş, İHORMÖ 44 ile İHORMÖ 25 arasında gizli bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu durum Şekil 1’de olduğu gibi gösterilmiştir. İlgili maddelerde oluşan istatistiki ilişkinin literatürde de karşılığı bulunmaktadır. Zira İHORMÖ 44, “İbadetlerini yerine getirme hassasiyetini örnek alırım.”, İHORMÖ 25 ise “Beş vakit namaz kılmasını örnek alırım.” şeklindedir. Beş vakit namaz kılmak da bir ibadet şekli olduğu için burada modifikasyon yapılmasında bir sakınca görülmemiştir.

* Birinci Düzey DFA, gözlenen değişkenlerin birden fazla ve birbirleriyle ilişkisiz olan faktörler altında toplandığı modeldir. Daha çok AFA ile elde edilen faktörlerin doğrulanması için kullanılır. Bk. Seçer, *Psikolojik Test Geliştirme*, 91.

⁴⁸ Ölçek geliştirme çalışmalarında nihai ölçekte bulunması beklenenden daha fazla sayıda madde havuzu oluşturulur. Yapılan AFA ve DFA analizleri sonucunda birbirleriyle en iyi uyum sağlayan maddeler ölçek maddeleri olarak belirlenir. Bk. DeVellis, *Scale Development*, 153. Bu çalışmada da her ne kadar taslak madde havuzu 51 olsa da ortaya çıkan madde sayısı ve faktörler, İHO öğrencilerinin rol model tercihlerini açıklayacak niteliktedir.

⁴⁹ Seçer, *Psikolojik Test Geliştirme*, 98.

Tablo 3: DFA Uyum İndeksleri

	Kabul Edilebilir Uyum	Mükemmel Uyum	İHORMÖ Ölçek Bulgusu	Sonuç
NFI	≥ ,90	≥ ,95	,92	Kabul Edilebilir Uyum
NNFI/TLI	≥ ,90	≥ ,95	,93	
RFI	≥ ,90	≥ ,95	,90	
CFI	≥ ,90 ⁵⁰	≥ ,97	,94	
AGFI	≥ ,85	≥ ,90	,89	
RMR	≤ ,05	≤ ,08	,021	
IFI	≥ ,90	≥ ,95	,95	Mükemmel Uyum
GFI	≥ ,85	≥ ,90	,92	
RMSEA	≤ ,05	≤ ,08	,074	
X ² /df	3'ten küçük olmalıdır.		2,93	

İHORMÖ uyum indeksi değerleri ise Tablo 3'te gösterilmiştir. Bu tabloda yer alan referans değerleri literatür incelenerek tabloya eklenmiştir.⁵¹ İlgili tablo incelendiğinde, araştırmmanın uyum indeks değerlerinden IFI, GFI, RMSEA ve X²/df derecesi mükemmel uyum göstermektedir. NFI, TLI, RFI, CFI, AGFI, RMR değerleri ise kabul edilebilir sınırlar içerisinde

Güvenirlilik Analizi

Güvenirlilik, araştırmaya katkı sunan bireylerin cevaplarında ne kadar tutarlı olduklarıyla ilgili bir özelliktir. Güvenilir bir testten,

⁵⁰ George A. Marcoulides - Randall E. Schumacker (ed.), *New Developments and Techniques in Structural Equation Modeling* (New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 2001), 186.

⁵¹ Tabachnick - Fidell, *Using Multivariate Statistics*, 721-725; George A. Marcoulides - Randall E. Schumacker (ed.), *New Developments and Techniques*, 186; Seçer, *Psikolojik Test Geliştirme*, 98; Nuran Bayram, *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş Amos Uygulamaları* (Bursa: Ezgi Kitabevi, 2013), 78; Cem Harun Meydan - Harun Şeşen, *Yapısal Eşitlik Modellemesi Amos Uygulamaları* (Ankara: Detay Yayıncılık, 2015), 37.

ölçmesi beklenen özelliği doğru bir şekilde ölçmesi beklenir.⁵² Ölçme sonucu elde edilen ölçümlerin doğru bir şekilde yorumlanabilmesi ve çeşitli istatistiksel analizlerin yapılabilmesi için güvenilirlik, temel varsayımlar arasında sayılır.⁵³

Tablo 4: İHORMÖ Güvenirlik Analizi

Ölçek ve Alt Boyutları	Cronbach Alpha Güvenirliği	İki Yarı Güvenirlik
İHORMÖ Ölçeği	,93	,88
Kişilik	,88	,87
Dini Yaşantı	,84	,87
Ahlak	,85	,82

786 | db

İstatistik uzmanlarınca güvenirliliğin ölçülmesi için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. İHORMÖ'nün güvenirlilik düzeyi, testin iç tutarlılığı hakkında da bilgi veren "Cronbach Alpha Güvenirliliği" ve "İki Yarı Güvenirlilik Yöntemi" ile ölçülmüştür. Analizler sonucu bir testin güvenlik katsayısı "0,70" ve daha üstü olarak tespit edilirse, ilgili testin güvenilir olduğu kararına varılır. Tablo 4'te de görüldüğü gibi İHORMÖ ölçeği ve alt boyutlarının güvenirlilik katsayıları 0,93 ile 0,82 aralığında çeşitli değerler almıştır. Bu veri, ölçek ve alt boyutlarının yüksek derecede güvenilir olduğu şeklinde yorumlanabilir.⁵⁴

Güvenirlilik analizinin daha etkili yapılabilmesi adına maddeler arası korelasyon düzeylerine de bakılmıştır. Bu kapsamda madde katsayıları negatif ya da 0,30'dan küçük olan maddeler ölçeğe alınmamıştır. Bu analiz, SPSS programındaki güvenirlilik düzeyi sonuç tablosundaki "toplam korelasyon" sütununa bakılarak yapılmıştır.⁵⁵ İHORMÖ'nün nihai maddelerinin burada ifade edilen toplam korelasyon katsayıları Tablo 5'teki değerleri almıştır.

⁵² Johnson - Christensen, *Educational Research*, 228; DeVellis, *Scale Development*, 49.

⁵³ Alpar, *İstatistiksel Yöntemler*, 842; Kalaycı, *İstatistik Teknikleri*, 403.

⁵⁴ Johnson - Christensen, *Educational Research*, 234; DeVellis, *Scale Development*, 49; Büyüköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 111; Zeki Arslantürk - Hamit E. Arslantürk, *Uygulamalı Sosyal Araştırma Kavramlar, Teknikler, Metotlar, Bilgisayar Uygulaması SPSS* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2013), 174.

⁵⁵ Alpar, *İstatistiksel Yöntemler*, 855; Alpar, *Uygulamalı İstatistik*, 378.

Tablo 5: İHORMÖ Madde Korelasyon Tablosu

Maddeler	Maddenin Silinmesi Halinde Ölçek Ortalaması	Maddenin Silinmesi Halinde Ölçek Varyansı	Maddeler Arası İlişki	Maddenin Silinmesi Halinde Oluşacak Güvenirlilik
İHORMÖ 15	61,27	47,34	,428	,921
İHORMÖ 19	61,19	47,33	,571	,919
İHORMÖ 20	61,21	46,88	,671	,918
İHORMÖ 22	61,29	46,67	,601	,918
İHORMÖ 23	61,41	46,26	,430	,920
İHORMÖ 25	61,21	46,96	,528	,922
İHORMÖ 26	61,11	47,11	,601	,918
İHORMÖ 32	61,54	45,89	,445	,923
İHORMÖ 38	61,57	46,63	,319	,925
İHORMÖ 41	61,44	44,98	,607	,917
İHORMÖ 44	61,25	46,44	,621	,918
İHORMÖ 45	61,13	47,14	,604	,918
İHORMÖ 47	61,29	45,10	,600	,917
İHORMÖ 49	61,38	45,47	,584	,917
İHORMÖ 50	61,45	45,92	,493	,920

İHORMÖ Puanlarının Değerlendirilmesi

İHORMÖ ölçeği 15 madde ve üç alt faktörden oluşmaktadır. Daha önce de ifade edildiği üzere ölçek 5'li likert şeklinde hazırlanmıştır. Bir madde en yüksek 5 puan, en düşük ise 1 puan ile değerlendirilebilir. Dolayısıyla 15 maddeden oluşan ölçekten alınabilecek en yüksek puan ($15 \times 5 = 75$) 75, en düşük puan ise ($15 \times 1 = 15$) 15'tir. Bu puanlar 6 maddeden oluşan Kişilik Özellikleri alt boyutunda ($6 \times 5 = 30$) $30 / (6 \times 1 = 6)$ 6, 4 maddeden oluşan Dini Yaşantı Özellikleri alt boyutunda ($4 \times 5 = 20$) $20 / (4 \times 1 = 4)$ 4 iken; Ahlaki Özellikler alt boyutunda ise ($5 \times 5 = 25$) $25 / (5 \times 1 = 5)$ 5'tir. Puanın yükselmesi katılımcının rol model alma tercihinin yükseldiği, düşmesi ise rol model alma tercihinin düştüğü şeklinde yorumlanabilir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmada elde edilen analiz sonuçlarına göre 3 faktör altında toplanan 15 maddeden oluşan bir ölçeğe ulaşılmıştır. Ölçeğin "dışa dönük kişilik özellikleri" olarak isimlendirilen birinci alt boyutunda faktör yükleri "0,90 ile 0,52" arasında değişen İHORMÖ 20,

İHORMÖ 19, İHORMÖ 15, İHORMÖ 22, İHORMÖ 26, İHORMÖ 23 maddeleri toplanmıştır. “Dini Yaşantı Özellikleri” olarak isimlendirilen ikinci alt faktörde yükleri “0,83” ile “0,74” arasında değişen İHORMÖ 44, İHORMÖ 32, İHORMÖ 25 ve İHORMÖ 41 toplanmıştır. “İçe dönük Kişilik Özellikleri” olarak isimlendirilen üçüncü faktörde ise yükleri “0,82” ile “0,58” arasında değişen İHORMÖ 50, İHORMÖ 38, İHORMÖ 47, İHORMÖ 49 ve İHORMÖ 45 toplanmıştır. Ölçek ve alt boyutlarının açıkladığı toplam varyans %72,74’tür. Bu değer, kabul edilebilir referans değerinden oldukça üzerindedir.

Ölçek alt boyutlarının isimlendirmesinde literatürde yer alan çalışmalardan yararlanılmıştır. Ayrıca isimlendirmenin daha geçerli olması için ilahiyat alanında uzman olan altı kişiden alt boyutlarda biriken maddeleri incelemeleri ve bir isim vermeleri istenmiştir. Gelen öneriler de dikkate alınarak isimlendirmeler yapılmıştır.

Kişilik, insanın ilgi, tutum, yeteneklerinden konuşma tarzı, dış görünüşü ve çevreye uyum biçimine kadar tüm özelliklerini içeren kapsamlı bir kavramdır. Bu kavram, psikologlar tarafından insanın gözlenebilir ve ölçülebilir davranışlarını, kişiliğin toplumsal yönünü dikkate alarak ya da bireyin psikolojik durumlarından yola çıkarak farklı şekillerde tanımlanmıştır. Kişilik, bireyin duyuşsal, bilişsel ve davranışsal yönünü etkileyen faktörlerin ona özgü bir örüntüsü olarak tanımlanmaktadır. Diğer taraftan kişiliğin dinamik bir yapıya sahip olduğundan da söz edilebilir. İnsan yaşadığı sürece kişiliği gelişim ve değişime tabi olur.⁵⁶ Dinamik bir yapıya sahip olan kişilik özellikleri bireyden bireye farklılık gösterebilir. Bazı bireyler, zihinsel imge ve düşüncelerini daha çok gözlenebilir davranışlarla açığa çıkarmayı tercih ederek literatürdeki ifadesiyle “dışadönük” özellik gösterirken bazıları ise gözlenebilir davranış göstermekten ziyade içsel olarak arzu edilir ideal bir dünya oluşturmanın gayretiyle içedönük özellikleriyle ön plana çıkar.⁵⁷

Bireyin tanınmasında çok önemli bir konuma sahip olan kişiliğin tespitine yönelik araçlar da geliştirilmektedir. İHORMÖ, bahsi geçen ölçme araçlarından biri olma iddiasında değildir. Ancak, kişilik testlerinde de sıkça karşılaşılabilecek birçok özelliği içinde barındırdığı ve uzman görüşlerinde de bu yönde önerilere rastlandı-

⁵⁶ Feriha Balkış Baymur, *Genel Psikoloji* (İstanbul: İnkılap, 2014), 271-275; Şuayip Özdemir, “Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 9 (2002), 114-117.

⁵⁷ Floyd H. Allport - Gordon W. Allport, “Personality Traits: Their Classification and Measurement”, *The Journal of Abnormal Psychology and Social Psychology* 16/1 (1921), 12.

ğından iki alt boyut kişilik özellikleri kapsamında isimlendirilmiştir.⁵⁸ Ölçekteki alt boyutlardan biri, kişiliğin daha çok dışadönük özellikleriyle ilgili olduğu düşünülen “hoşgörülü olmak, sözünde durmak, güler yüzlü olmak, nezaket sahibi olmak, iyilik yapmayı sevmek ve temizliğe önem vermek” gibi özelliklerden müteşekkildir. Kişilik ve dışa dönüklüğün tanımları birlikte düşünüldüğünde bu alt boyutun “Dışa dönük Kişilik Özellikleri” olarak isimlendirilmesinin yerinde olduğu söylenebilir.

Ölçeğin “İçe dönük Kişilik Özellikleri” olarak isimlendirilen alt boyutunda toplanan maddelerde “kendinden küçüklerle etkili iletişim kurma, söyledikleriyle yaptıklarının tutarlı olması, iyimser olma, sorumluluk duygusuna sahip olma ve merhametli olma” gibi özellikler yer almaktadır. Bu özellikler birlikte düşünüldüğünde bireyin sadece dışa dönük davranışlarıyla yetinmeyip içsel bir disipline de ihtiyaç duyduğundan söz edilebilir. Zira bireyin kendinden küçüklerle iletişim kurması için sevgi ve saygı gibi içsel bir güdüye sahip olması gerekir. Merhameti, tutarlılığı, iyimserliği ve sorumluluk duygusu da bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu unsurların dışa dönük yansımaları olmakla birlikte etkinliklerinin daha çok bireydeki içselleştirme düzeyine göre belirlendiği görüşü kabul edilebilir bir durumdur. Bireyin içe dönük boyutu aynı zamanda ahlak kavramıyla da karşılanmaktadır. Bireyin içsel yönüne odaklanarak yapılan tanımlamalarda ahlak, nefiste yerleşmiş bir meleke olup düşünüp taşınmaya lüzum görmeden bütün işlerin ondan sadır olduğu içsel bir özellik olarak tanımlanmıştır.⁵⁹ İçe dönük kişilik özellikleri alt boyutundaki maddelerin de bu yönde bir nitelik gösterdikleri düşünülmektedir. Diğer taraftan nasıl ahlak içsel bir meleke olarak birey için önemli olmakla birlikte, diğer yandan insanlar arası ilişkilerde davranış ve iletişim sürecini düzenleyen değerler sistemi niteliğiyle toplumsallığıyla ön plan çıkıyorsa⁶⁰, burada yer alan içe dönük özelliklerin de gözlenebilir davranışlara yansımaları anlaşılabilir bir durum olarak nitelendirilebilir.

İnsanın hayatında önemli bir yeri olan dinin, günlük pratiklerden hayata bakış açısına, davranışlarının niteliğinden insanlarla

⁵⁸ Bu ölçeklere bir örnek için bk. Hasan Bacanlı vd., “Beş Faktör Kuramına Dayalı Bir Kişilik Ölçeğinin Geliştirilmesi: Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDKT)”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 7/2 (2009).

⁵⁹ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, çev. Ahmet Serdaroğlu (İstanbul: Bedir Yayınevi, 2011), 3/125.

⁶⁰ Mustafa Çakmak, “Ahlak ve İnsan”, *İş Ahlakı ve Değerler Eğitimi*, ed. Mustafa Çakmak (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2017), 10.

olan iletişimine kadar farklı yönlerden etkisi vardır. Din, insan hayatındaki öneminden dolayı tanımlanması en zor olan kavramlardan biridir. İnanç, ibadet, insanüstü varlık veya kutsalla ilgili duygular, âlem ve insan, hayat ve ölüm gibi birçok konuyu kapsar. İslam âlimleri tarafından genel olarak din, düşünme yeteneği olan insanın kendi iradesiyle hayırlı olan şeylere yönelmesini sağlayan ilâhî nitelikli bir unsur olarak tanımlanır.⁶¹ Ölçekte “Dini Yaşantı Özellikleri” olarak tanımlanan alt boyutta biriken maddelerde “ibadetleri yerine getirme hassasiyeti, dini bilgilerin fazlalığı, beş vakit namaz kılmak ve dini yaşantılarda hassasiyet göstermek” ibareleri yer almaktadır. Dolayısıyla bu ibarelerin dini yaşantı özellikleriyle ilgili olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Ölçeğin güvenilirliği Cronbach Alpha Güvenirliği ve “İki Yarı Güvenirlik Yöntemi” ile test edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ölçek ve alt boyutlarının referans değerlerin oldukça üzerindeki değerlerle güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

790 | db

İHORMÖ'ye benzeyen bir ölçüğe alanyazında rastlanmadığı için çalışma kapsamında ölçüt bağıntılı geçerlik yapılamamıştır. Ancak sonraki çalışmalarda benzer ölçekler geliştirildiğinde bu yapılabilir. İHO öğrencilerinin rol model tercihleriyle ilgili yapılacak çalışmalarda ölçeğin, ileri düzey istatistikî analizlere önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Diğer taraftan ölçeğin farklı çalışmalarda kullanılmasıyla birlikte literatürde var olan kuramsal yapı ile karşılaştırılmasına ve bu sayede kendi kendisi ile test edilmesine de imkân tanyacaktır.

Ölçeğin hedef kitlesi İHO öğrencileridir. Bu grubun dışındaki öğretim kademelerine yönelik uygulanması durumunda yeniden güvenilirlik ve geçerlik analizleri gerekebilir. İHO düzeyinde ilk olma özelliğine sahip bu ölçek, öğrencilerin rol model alma durumlarına dair parametrik analizlerin yapılabilmesi adına bir başlangıç olarak görülebilir. Bu ölçeğin farklı çalışmalarda kullanılması, güvenilirlik ve geçerlik bağlamında daha netleşmiş bir tabloyu beraberinde getirecektir.

⁶¹ Hüseyin Algür vd., *İlmihal: İman ve İbadetler* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 3-4.

KAYNAKÇA

- Algül, Hüseyin vd. *İlmihal: İman ve İbadetler*. 1 Cilt. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 4. Basım, 2003.
- Allport, Floyd H. - Allport, Gordon W. "Personality Traits: Their Classification and Measurement". *The Journal of Abnormal Psychology and Social Psychology* 16/1 (1921), 6-40. <https://doi.org/doi.org/10.1037/h0069790>
- Alpar, Reha. *Spor, Sağlık ve Eğitim Bilimlerinden Örneklerle Uygulamalı İstatistik ve Geçerlik-Güvenirlilik*. Ankara: Detay Yayınları, 2010.
- Alpar, Reha. *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler*. Ankara: Detay Yayınları, 2013.
- Arslantürk, Zeki - Arslantürk, Hamit E. *Uygulamalı Sosyal Araştırma Kavramlar, Teknikler, Metotlar, Bilgisayar Uygulaması SPSS*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 3. Basım, 2013.
- Bacanlı, Hasan vd. "Beş Faktör Kuramına Dayalı Bir Kişilik Ölçeğinin Geliştirilmesi: Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDKT)". *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi* 7/2 (2009). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tebd/275060>
- Bacanlı, Hasan. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi, 19. Basım, 2013.
- Balkış Baymur, Feriha. *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkılap, 22. Basım, 2014.
- Bandura, Albert. "On the psychosocial impact and mechanisms of spiritual modeling". *The International Journal for the Psychology of Religion* 13/3 (2003), 167-173. <https://www.uky.edu/~eushe2/Bandura/Bandura2003IJPR.pdf>
- Bandura, Albert. "Social cognitive theory". *Annals of child development*. Vol. 6. *Six theories of child development*. ed. R. Vasta. 1-60. Greenwich, CT: JAI Press, 1989. <https://www.uky.edu/~eushe2/Bandura/Bandura1989ACD.pdf>
- Bandura, Albert. *Social Learning Theory*. New York City: General Learning Press, 1971.
- Baş, Türker. *Anket Nasıl Hazırlanır? Nasıl Uygulanır? Nasıl Değerlendirilir?* Ankara: Seçkin Yayıncılık, 7. Basım, 2013.
- Başaran, İbrahim Ethem. *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Gül Yayınevi, 5. Basım, 1996.
- Bayram, Nuran. *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş Amos Uygulamaları*. Bursa: Ezgi Kitabevi, 2. Basım, 2013.
- Budak, Selçuk. *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2009.
- Büyükoztürk, Şener vd. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 22. Basım, 2016.
- Büyükoztürk, Şener. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi, 9., 2008.
- Creswell, John W. - Clark, Vicki L. Plano. *Karma Yöntem Araştırmaları Tasarımı ve Yürütülmesi*. çev. Yüksel Dede - Selçuk Beşir Demir. Ankara: Anı Yayıncılık, 2. Basım, 2015.
- Çakmak, Mustafa. "Ahlak ve İnsan". *İş Ahlakı ve Değerler Eğitimi*. ed. Mustafa Çakmak. 9-36. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2017.
- Demir, Nesrin Kula. "Elazığ'da Kurtlar Vadisi Dizisinin Alınlanması". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/2 (2007), 251-266.
- DeVellis, Robert F. *Scale Development: Theory and Applications*. California: Sage Publications, 4. Basım, 2016.
- Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. *Yeni Dönem Kitapçık*, 2021.
- elGazâli, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed. *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*. çev. Ahmet Serdaroğlu. 4 Cilt. İstanbul: Bedir Yayınevi, 2011.
- Ergen, Yunus. "Popüler Kültürün Popüler Rol Modelleri YouTuberlar: İlköğretim Çağındaki Özel Okul Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma". *İnsan ve Toplum* 9/1 (2019), 117-154.
- Erjem, Yaşar - Çağlayandereli, Mustafa. "Televizyon ve Gençlik: Yerli Dizilerin Gençlerin Model Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi". *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 30/1 (2006), 15-30.

- Erkuş, Adnan. *Psikolojide Ölçme ve Ölçek Geliştirme-I Temel Kavramlar ve İşlemler*. Ankara: Pegem Akademi, 2. Basım, 2014.
- Faiz, Melike - Karasu Avcı, Emine. "Tarihi Kahramanların Değerler Eğitiminde Rol Model Olarak Kullanılmasına İlişkin Ortaokul Öğrencilerinin Algıları". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 16/1 (2019), 694-724.
- Gündüz, Turgay. "Gençlik Dönemi Din Eğitimi". *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. Nobel Yayıncılık, 2010.
- Johnson, Burke - Christensen, Larry. *Educational Research Quantitative, Qualitative and Mixed Approaches*. California: Sage Publication, 5. Basım, 2014.
- Kalaycı, Şerif. *Spss Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın, 2014.
- Karaboğa, M. Tahir. "Lise Öğrencilerinin Rol Model Tercihlerine İlişkin Bir Çalışma". *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 15/2 (2019), 363-391.
- Karakuş, Neslihan - Çoksever, Pınar. "Değerler Eğitiminde Rol Model Olarak Kadın Kahramanlar". *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi* 10/20 (2019), 46-62.
- Keskin Coşkun, Sevgi vd. "Değer Eğitiminde Özdeşim Kurma: Hz. Muhammed (sav) Örneği". *Değerler Eğitimi Dergisi* 17/37 (2019), 175-218.
- Kılavuz, M. Akif. "Anne Baba Örnek Davranışlarının Çocukların ve Ergenlerin Dinî Kişiliğinin Oluşumuna Etkileri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/2 (2005), 41-58.
- Kılavuz, M. Akif. "Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi". *Gençlik Din ve Değerler Psikolojisi*. ed. Hayati Hökelekli. İstanbul: Dem Yayınları, 251.-306. Basım, 2006.
- Marcoulides, George A. - Randall E. Schumacker (ed.). *New Developments and Techniques in Structural Equation Modeling*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 2001.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi. *Kişilik ve Din*. İstanbul: Dem Yayınları, 2014.
- Meydan, Cem Harun - Şeşen, Harun. *Yapısal Eşitlik Modellemesi Amos Uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2. Basım, 2015.
- Nabavi, Razieh Tadayon. "Bandura's Social Learning Theory & Social Cognitive Learning Theory". *Theories of Developmental Psychology*, 1-24.
- Namlı Altıntaş, İrem. "9-11 yaş Arası Öğrencilerin Çizgi Film ve Animasyonlardan Edindikleri Değerler ve Rol Model Alma Durumları". *Route Educational and Social Science Journal* 3/2 (2016), 316-335.
- Oruç, Cemil vd. "Okulöncesi Dönem Çocuğunun Kişilik Gelişiminde Rol Modellik ve Çizgi Filmler". *Ekev Akademi Dergisi* 15/48 (2011), 303-319.
- Özdemir, Şuayip. "Çocuğun Din Eğitiminde Ailenin Rolü". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 9 (2002), 113-131.
- Öztürk, Emine - Taluk, Abdülselem. "Orta Öğretim Öğrencilerinin Yeni Rol Modelleri Olarak Dizi Karakterleri". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 21 (2011), 177-202.
- Punch, Keith F. *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. çev. Dursun Bayrak vd. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014.
- Sağlam, İsmail. "Okulöncesi Eğitimde Taklit Etkinlikleri ve Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (2000), 557-564.
- Seçer, İsmail. *Psikolojik Test Geliştirme ve uyarlama Süreci Spss ve Lisrel Uygulamaları*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2015.
- Tabachnick, Barbara G. - Fidell, Linda S. *Using Multivariate Statistics*. New York: Pearson Education, 6. Basım, 2013.
- Taşkın, Osman. "Gençlere Göre İdeal Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7/4 (2018), 2551-2568. <https://doi.org/doi.org/10.15869/itobiad.449183>
- Taşkın, Osman. *Ortaokul ve Lise Öğrencilerine Göre Din Kültürü Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Rol Modelliği*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

- Türk, Nuri. *Popüler Dizi Filmlerin Lise Öğrencilerinin Rol -Model Alma Davranışı Üzerine Etkisi: Onun Gibi Olsam*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Türkmen, Merve. *İlk Dönem Çocuk Ergenlerin (11-14 yaş arası) Alışveriş Davranışlarında Rol Model Etkisinin İncelenmesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Üstündağ, Alev. “Gençlerin Model Aldıkları Televizyon Karakterleri” 14/1 (2019), 27-50. <https://doi.org/10.17550/akademikincelemeler.427334>
- Yörükoğlu, Atalay. *Gençlik Çağı*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2004.

Role Model Preference Scale of Imam Hatip Secondary School Students: The Study of Validity and Reliability

Hüseyin ALGUR*
Zeynep KAYA**

Extended Abstract

Humans, who are social beings, need role models that they will follow by being influenced by their words, attitudes and behaviours in their physical, emotional, moral, personality and psycho-social developments. Role models, which are defined as “people and groups that one follows one's goals, attitudes or behaviours, identifies with and tries to imitate”, while these role models are close relatives such as parents and family elders in the early years of childhood and adolescence, they may become friends, teachers, TV series and movie and media celebrities as the age progresses. The realization of learning through observation and imitation is an issue that social learning theory emphasizes. According to the theory, the individual observes the behaviour of others in the early stages of his/her development and then begins to imitate these behaviours by going through certain mental processes. According to Albert Bandura, representative of the theory, moral consideration and moral behaviour are also affected by observation and modelling. Especially during the school period, the individual models religious norms and rules, customs and traditions, attitudes and behaviours on people she/he consciously chooses.

In the literature, there are studies focused on how the content that children and young people take as models through observation in their family, school and social environment, and which they are influenced by the education curriculum and mass media, affects their role model preferences. The studies were carried out with qualitative and quantitative methods, but there was no study using the scale, which has high validity and reliability and is suitable for performing advanced statistical operations, especially on secondary school students, as well as there was no study focusing specifically on Imam Hatip Secondary School (IHSS). Therefore, it is thought that the development of a measurement tool that will reveal which features of the model are effective in the model preferences of the students studying in this school type will contribute to the literature and will also facilitate the researchers who will work on this subject.

In order to analyze the reliability and validity of the IHSS students' role model preferences scale (IHSSRMPS), a study group of 357 students, 63% female and 37% male, studying at 12 IHSSs in Ankara was determined. Necessary permis-

* Asst. Prof. Dr. Giresun University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Religious Education, Giresun, Turkey, huseyin.algur@giresun.edu.tr, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-2028-2151>

** Asst. Prof. Dr. Social Sciences University of Ankara, Faculty of Islamic Sciences, Department of Religious Education, Ankara, Turkey, zeynep.kaya@asbu.edu.tr, Orcid Id: <https://orcid.org/0000-0002-5565-8171>.

sion and ethics committee approval were obtained before the research, and students' participation in the research was carried out in line with their parents' permission. 29.1% of the sample was 5th grade, 25.8% was 6th grade, 26.1% was 7th grade and 19% was 8th-grade students. Before the application, 51 attitude items in five-point Likert type were prepared by benefiting from the opinions of experts who have worked in different fields, especially in religious education.

In order to examine the construct validity of the scale, exploratory factor analysis (EFA) was performed with the SPSS program. After the application, it was decided that the scale was suitable for factor analysis because the KMO value was ".95" and Bartlett's Test value was statistically significant ($\text{sig} = .000 < 0.05$). The "principal component method" was used in factor analysis. While determining the number of factors, the factors above "1.00" in the eigenvalue statistics were taken into account, and the "scree plot" slope graph was also examined. The items of the four-factor structure formed were analyzed, and 6 overlapping items were removed from the 35-item scale. In addition, "Direct oblimin" factor rotation was used in the "oblique" type.

The model fit of the structure consisting of 4 factors and 29 items obtained as a result of EFA was examined by "first-level confirmatory factor analysis" (CFA) using the AMOS program. Based on the model fit values of the data set, the items were analyzed, 14 items that disrupted the model fit were removed from the scale, so the IHSSRMS scale consisting of 15 items and 3 factors was developed. According to the CFA results, the fit indices of the scale are significant ($\chi^2 = 251.89$, $\text{sd} = 86$, $p = .00$, $\chi^2 / \text{sd} = 2.93$). Item factor load values are between 0.55 and 0.85. In the CFA analysis process, the modification indices of the data set were also examined, and it was determined that there was a hidden relationship between IHSSRMS 44 and IHSSRPS 25, which also corresponds in the literature, and it was modified. Scale Model Fit Values were observed as NFI 0.92 > .90; NNFI/TLI 0.93 > .90; IFI 0.95 \geq .95; RFI 0.90 \geq .90; CFI 0.95 \geq .95; GFI 0.92 > .90; AGFI 0.89 > .85; RMR 0.021 < .05; RMSEA 0.074 < .08 and χ^2 / df 2.93 < 3.

Factor 1 in the scale was named "Extrovert Personality Traits". 6 items with loads ranging from 0.90 to 0.57 were included in this factor. The eigenvalue of the factor is 8.99, the internal consistency coefficient (α value) is 0.925, and it explains 59.96% of the scale. Factor 2 was named "Religious Life Characteristics". 4 items with loads ranging from 0.83 to 0.74 were included in this factor. The eigenvalue of the factor is 1.13, the internal consistency coefficient (α value) is 0.884, and it explains 8.99% of the scale. Factor 3 was named "Introvert Personality Traits". 5 items with loads ranging from 0.82 to 0.58 were included in this factor. The eigenvalue of the factor is 0.78, the internal consistency coefficient (α value) is 0.878, and it explains 5.22% of the scale. The total variance explained by the scale and its sub-dimensions is 72.74%.

The reliability of the IHSSRMS was measured with the "Cronbach Alpha" and the "Split-Half Reliability Method". The reliability coefficients of the scale and its sub-dimensions ranges from 0.93 to 0.82. This data can be interpreted as the scale and its sub-dimensions are highly reliable. The highest score an item can get on the IHSSRMS scale is 5, and the lowest score is 1. An increase in the score can be interpreted as the participant's preference for role modelling increases, and a decrease can be interpreted as a decrease in the preference for role modelling. The target audience of the scale is IHSS students. Reliability and validity

analyses may be required again if applied to teaching levels other than this group.

Keywords: Social Learning, Role Modeling, Scale Development

